

EIROPAS KOPIENU KOMISIJA

Briselē, 20.4.2005
COM(2005) 152 galīgā redakcija

KOMISIJAS PAZIŅOJUMS

**Mobilizēt Eiropas intelektuālo potenciālu:
nodrošināt universitātēm iespēju pilnā mērā sekmēt Lisabonas stratēģijas īstenojumu**

{SEK(2005)518}

KOMISIJAS PAZIŅOJUMS

Mobilizēt Eiropas intelektuālo potenciālu: nodrošināt universitātēm iespēju pilnā mērā sekmēt Lisabonas stratēģijas īstenojumu

„Kāre pēc zināšanām vienmēr ir bijusi eiropiešu sirdslieta. Tā ir palīdzējusi noteikt mūsu identitāti un vērtības, kā arī tā ir galvenais virzītājspēks mūsu nākotnes konkurētspējai”¹.

1. UNIVERSITĀTĒM IR IZŠKIRĪGA LOMA LISABONAS MĒRĶU SASNIEGŠANĀ

Nākamajos 20 gados Eiropas ekonomikas paradigmas pamati mainīsies. Tās ražošanas bāze turpinās sarukt, nākotnes izaugsme un sociālā labklājība aizvien vairāk balstīsies uz nozarēm un pakalpojumiem, kuri saistīti ar padziļinātām zināšanām, un aizvien vairāk būs vajadzīgi darbinieki ar augstāko izglītību. Tomēr Eiropas universitātes², jaunās, uz zināšanām balstītās paradigmas dzinējspēks, nespēj pilnībā īstenot savu potenciālu atjaunotās Lisabonas stratēģijas īstenošanai.

Eiropai ir jāstiprina visi trīs zināšanu poli: izglītība, pētniecība un jauninājumi. Universitātēm ir svarīga loma visos trijos aspektos. Vairāk un labāki ieguldījumi universitāšu modernizācijā un kvalitātē ir tiešs ieguldījums Eiropas un eiropiešu nākotnē.

Šajā dokumentā noteikts, kā to varētu sasniegt. Tā pamatā ir ieinteresēto personu apspriedes, kas uzsāktas ar Komisijas 2003. gada paziņojumu „Universitāšu loma zināšanu Eiropā”³, kam bija divi turpinājumi:

- rezultāti, kas gūti apspriedēs par pētniecība aspektiem, tika analizēti⁴, ņemot vērā divus ziņojumus, kuros izskatītas augstākās izglītības un pētniecības attiecības⁵, tie tika izskatīti arī Lježas konferencē 2004. gada aprīlī⁶ nākamajā universitāšu veiktās pētniecības rīcības plānā (šim paziņojumam paralēlais dokuments) tiks izskatīta pētniecības joma universitātēs;
- rezultāti, kas gūti apspriedēs par augstākās izglītības jautājumiem, tika analizēti⁷ darba programmā „Izglītība un mācības 2010”⁸ un apspriesti konferencē „Nodrošināt universitātēm iespēju pilnā mērā sekmēt Lisabonas stratēģijas īstenojumu” 2005. gada februārī⁹.

Šis paziņojums lielākoties balstīts uz apspriežu kopsavilkumiem, kuros noteikti trīs galvenie Eiropas izglītības uzdevumi: panākt pasaules līmeņa kvalitāti, uzlabot vadību, palielināt un

¹ Lisabonas stratēģijas vidusposma pārskats, KOM(2005)24 (2005. gada 2. februāris) (3.3.2. §).

² Ar terminu „universitātes” saprot visas augstākās izglītības iestādes.

³ KOM (2003) 58 (2003. gada 5. februāris).

⁴ http://europe.eu.int/comm/research/conferences/2004/univ/pdf/univ_outcome_consult_en.pdf

⁵ No STRATA-ETAN ekspertu grupas 2002. gada oktobrī un 2003. gada novembrī.

⁶ http://europa.eu.int/comm/research/conferences/2004/univ/index_en.html

⁷ http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/consultation_en.html

⁸ Padomes 2002. gada 20. februāra Dokuments 6365/02.

⁹ http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/lisbon_en.html

dažādot finansējumu. Šajās trīs sfērās ieteiktajā rīcībā pilnībā ņemts vērā subsidiaritātes princips, tādējādi dalībvalstis ir atbildīgas par savas augstākās izglītības organizēšanu.

2. AIZVIEN VAIRĀK UZDEVUMU

Šis punkts jālasa kopā ar Komisijas personāla darba dokumentu „Eiropas augstākā izglītība pasaules perspektīvā”, kas to papildina, sniedzot, izskaidrojot un analizējot papildu statistikas datus un rādītājus (galvenokārt III sadaļā un statistikas pielikuma 3., 4., 5. un 8. tabulā).

2.1. Cilvēkresursu un jauninājumu trūkumi

Augstākās izglītības iegūšana

Kaut arī Eiropā noteikti ir ļoti izglītota sabiedrība, tikai 21 % no ES iedzīvotājiem darbspējīgā vecumā ir ieguvis augstāko izglītību, tas ir ievērojami mazāk nekā ASV (38 %), Kanādā (43 %) vai Japānā (36 %), kā arī Dienvidkorejā (26 %).

Augstākās izglītības pieejamība

Lai gan lielākā daļa eiropiešu uzskata, ka augstākā izglītība ir „sabiedrības labums”, citās pasaules daļās augstskolās iestājas vairāk cilvēku, un šim skaitam tur ir tendence palielināties ātrāk; galvenokārt tas izskaidrojams ar lielāku privāto finansējumu. Vidējais kopējais iestāšanās rādītājs ES ir 52 %, tas mazliet pārsniedz Japānas rādītāju (49 %), bet ir mazāks par Kanādas rādītāju (59 %) un ievērojami mazāks par ASV (81 %) un Dienvidkorejas (82 %) rādītāju.

Pētniecības darba vērtējums

Kaut arī kopumā Eiropas Savienībā diplomus zinātnes un tehnoloģijas jomā iegūst vairāk un sagatavo vairāk zinātņu doktoru, tajā nodarbināti tikai 5,5 pētnieki no 1000 nodarbinātajiem, tas ir mazliet mazāk nekā Kanādā un Dienvidkorejā un daudz mazāk nekā ASV (9,0) un Japānā (9,7). Nesen divos apsekojumos par pētniecību atklāja, ka bez nedaudzajām Lielbritānijas universitātēm Eiropas Savienības universitātes nav pasaules labāko divdesmitniekā un relatīvi maz ir labāko piecdesmitniekā¹⁰. Straujais Āzijas universitāšu (gan valsts, gan privāto) pieaugums zinātņu un inženierzinātņu kandidātu ziņā šobrīd arī ir pārbaudījums kā Eiropai, tā ASV¹¹.

2.2. Šķēršļi

Vienveidīgums

Vienveidīguma un egalitārisma tendence daudzās valsts sistēmās vismaz akadēmiskā ziņā nodrošinājusi universitātēm salīdzinoši labu (kaut arī kopumā homogēnu) vidējo kvalitāti. Tomēr nepietiekamās diferenciācijas dēļ ir trūkumi. Lielākā daļa universitāšu cenšas piedāvāt tādas pašas monodisciplināras programmas un tradicionālas metodes, kuras orientētas uz to pašu akadēmiski vislabāk kvalificēto studentu grupu, tādējādi izslēdzot tos, kas neatbilst standartam. Vēl citas sekas ir tādas, ka Eiropai ir pārāk maz pasaules līmeņa izcilību un

¹⁰ Šanhajas *Jiao Tong* Universitātes pētījums (<http://ed.sjtu.edu.cn/ranking.htm>) un 2004. gada 5. novembra laikraksta „Times Higher Education Supplement” pētījums.

¹¹ International graduate admissions survey, US Council of Graduate Schools, December 2004.

universitātes nav motivētas izskaidrot ne pašmājās, ne ārzemēs, kādu vērtību tās rada studentiem un sabiedrībai.

Izolētība

Augstākā izglītība Eiropā gan starp valstīm, gan valstu iekšienē aizvien ir sadrumstalota vidējos vai mazos kopumos ar atšķirīgiem noteikumiem un, dabiski, arī atšķirīgām valodām. Tai jāklūst pasaulē saprotamai, ja tā vēlas atkal kļūt par mobilo studentu iecienītāko izvēli, šī priekšrocība 90. gados atdota ASV. Tā joprojām ir ļoti izolēta no tautsaimniecības nozarēm, tā maz dalās ar zināšanām, un tai ir ierobežota mobilitāte. Tādējādi ļoti daudziem pat augstākā līmeņa absolventiem izpratnes par uzņēmējdarbību un iemaņu, kas pieprasītas darba tirgū. Lielākā daļa universitāšu ir ļoti atkarīgas no valsts un slikti sagatavotas pasaules mēroga konkurencei talanta, prestiža un resursu ziņā.

Pārmērīga reglamentācija

Pārmērīga universitāšu reglamentācija traucē modernizāciju un efektivitāti. Valstī noteiktie kursi un nodarbinātības noteikumi universitāšu mācībspēkiem nepieļauj studiju programmu reformēšanu un starpdisciplināritāti. Neelastīgie iestāšanās un atzīšanas noteikumi traucē mūžizglītību un mobilitāti. Nelabvēlīgo nosacījumu dēļ jaunie talanti meklē, kā citādi ātri iegūt neatkarību un pienācīgāku algu. Minimāla iepriekšēja kontrole kavē universitāšu spēju ātri reaģēt uz pārmaiņām, kas to skar. Ja pārmaiņas vienmēr tiek noteiktas ar likumu, reformas neizbēgami ir nedaudzas, graužošas un vienveidīgas.

Nepietiekams finansējums

Universitātes ir konfrontētas diviem pārmērīgiem ieguldījumu deficītiem zināšanu nozarē:

- pētniecībai; ES valstis tērē 1,9 % no IKP, savukārt ASV, Japāna un Dienvidkoreja — gandrīz 3 %, tas iespējams tādēļ, ka tautsaimniecības nozares piešķir vairāk ieguldījumu pētniecībai;
- augstākajai izglītībai; ES valstis tērē vidēji tikai 1,1 % no IKP, t. i., tikpat, cik Japāna, bet ievērojami mazāk nekā Kanāda (2,5 %), ASV (2,7 %) un Dienvidkoreja (2,7 %). Gandrīz pilnībā tas izskaidrojams ar ievērojami mazākiem ieguldījumiem no Eiropas tautsaimniecības nozarēm un mājsaimniecībām. Lai šajā ziņā tuvinātos ASV, Eiropā augstākajai izglītībai piešķirami papildu 150 miljardi EUR gadā¹².

Politikas ziņā nepietiekamais finansējums un atkarība no valsts finansējuma augstākās izglītības nozarē neizraisa tikai relatīvu nabadzību vien. Sekas dažādās valstīs atšķiras, bet tās ietver gan mazu skaitu reflektantu, gan neapmierinātu pieprasījumu, gan nespēju sagatavot studentus Eiropas darba tirgum, gan nedaudzas darbavietas mācībspēkiem/pētniekiem vai grūtības piesaistīt talantīgākos studentus.

---

¹² Komisijas darba dokumenta 44. §.

3. MODERNIZĀCIJAS PROGRAMMAS GALVENIE ASPEKTI: STUDENTU PIESAISTĪŠANA, VADĪBA, FINANSĒJUMS

Iepriekšminētās problēmas visnotaļ atšķiras dažādās dalībvalstīs, tomēr ES ir svarīgi, lai tās atrisinātu visā Eiropas Savienībā. Apspriedēs atklāts, ka problēmas iespējams risināt un ka ir vajadzīga rīcība trijos virzienos.

3.1. Studentu piesaistīšana: kvalitātes un izcilības uzdevums

Kvalitātes un studentu piesaistīšanas uzlabošanai universitātēs vajadzīgas ievērojams pārmaiņas. Tiem, kuri īsteno šīs pārmaiņas universitātēs, vajadzīgs īpašs atbalsts (tostarp finansējums) no viņu vides. Universitātes, kas nespēj uzņemties šīs pārmaiņas tādēļ, ka trūkst gribas, spējas rīkoties vai nav pieejami resursi, aizvien vairāk apgrūtinās sevi, absolventus un valsti.

3.1.1. *Diferencēšana kvalitātes un izcilības ziņā*

Lai mobilizētu visu Eiropas intelektuālo potenciālu un izmantotu to ekonomikai un sabiedrībai, būs vajadzīga daudz lielāka daudzveidība nekā līdz šim attiecībā uz mērķa grupām, mācīšanas metodēm, studiju sākšanu un beigšanu, disciplīnu un zināšanu dažādošana studiju programmās utt.

Izcila kvalitāte var rasties tikai no vides ar vispārēju „izcilības kultūru”. Izcilību nekad nevar sasniegt uz visiem laikiem — pēc tās jātiecas vienmēr no jauna. Reti tā iespējama universitātēs kopumā, daudz biežāk tā raksturīga atsevišķām fakultātēm vai grupām institūtos vai tīklos. Pētniecības (tāpat citu darbību) būtība un intensitāte ievērojami atšķiras dažādās valstīs, dažādu veidu institūtos un atsevišķās universitātēs. Atbilstīgi savām stiprajām pusēm un prioritātēm katrai universitātei pilnībā jāīsteno tās potenciāls, un tādēļ tai jāspēj tās noteikt un vēltīt tām lielāko uzmanību.

Tādēļ jākoncentrē finansējums ne tikai centriem un tīkliem, kas jau ir izcili (konkrēta veida/jomas pētniecībai, mācībām vai sabiedrībai sniegtiem pakalpojumiem), bet arī tiem, kam ir potenciāls, lai kļūtu izcili un konkurētu ar līderiem, kas ir nostiprinājušies.

3.1.2. *Faktori studentu piesaistīšanai*

Lielāka elastība un atvērtība pasaulei mācīšanas/mācīšanās ziņā

Ja universitātes vietējā un pasaules mērogā vēlas piesaistīt vairāk studentu, jāveic dziļa studiju programmu reformēšana, ne tikai lai nodrošinātu vislabāko mācību saturu, bet arī lai ievērotu darba tirgus mainīgās vajadzības. Absolventu integrācija profesionālajā dzīvē un tādējādi sabiedrībā ir augstākās izglītības galvenais sociālais uzdevums. Papildus speciālajām zināšanām mācībās jāapgūst starpnozaru iemaņas (tādas kā darbs komandā un uzņēmējdarbība). Jāstiprina Eiropas un starpdisciplīnu aspekts. Mācīšanas/mācīšanās procesā, arī mūžizglītībā, pilnībā jāizmanto informācijas un sakaru tehnoloģija. Pastāvot dalījumam bakalaura un maģistra programmā, iespējami dažādāki programmas profili un mācīšanas metodes (piem., uz pētniecību balstīta mācīšanās un informācijas un sakaru tehnoloģiju izmantošana).

Plašāka piekļuve

Rodoties jauna veida studentiem, dažādojoties programmām un palielinoties mobilitātei visā Eiropā, aizvien svarīgākas kļūst uzlabotas vadlīnijas un konsultācijas (pirms studijām universitātē un to laikā), elastīgāka uzņemšanas politika un individuāli mācību modeļi. Neatkarīgi no tā, vai iestājoties jāiztur konkurss, tie ir galvenie nosacījumi pieejas paplašināšanai, studentu motivācijas veicināšanai un panākumu un efektivitātes palielināšanai. Lai universitātes piesaistītu pietiekami plašu studentu loku un būtu viņiem pieejamas, tādējādi pārvarot saikni starp sociālo izcelsmi un sekmēm mācībās, svarīgas ir arī stipendiju/kreditēšanas sistēmas, dzīvojamās platības piešķiršana un nepilnas slodzes vai asistenta darbs.

Saziņas uzlabošana

Kaut arī akadēmiskajās aprindās valda uzskats, ka laba kvalitāte jau pati vien ir reklāma, jāizvērtē arī studentu piesaistīšana. Saskanīgas diplomu sistēmas izveide, ECTS kredītpunkti, diploma pielikums un uzticami kvalitātes apliecinājumi sekmēs Eiropas diplomu atzīšanu. Tomēr ar to nepietiks: universitātēm jāsniedz sabiedrībai pilnīgāka informācija par viņu radīto vērtību, kā arī vairāk jā rūpējas par savu tēlu un dalību tirgū gan pašmājās, gan ārzemēs. Visi tam nav pietiekami gatavi.

3.1.3. Faktori cilvēkresursu stiprināšanai.

Cilvēkresursi ir izšķirīgs augstākās izglītības un pētniecības kvalitātes nosacījums. Tādēļ universitātēm gan kvalitatīvi, gan kvantitatīvi jāsekmē savs cilvēkresursu potenciāls, piesaistot, attīstot un saglabājot talantus mācīšanai/pētniecībai. Izcilība var rasties vienīgi labvēlīgā profesionālā vidē, kurā jo īpaši tiek īstenota atvērtība, pārskatāmība un konkurence. Vismaz par rektoru, dekānu, profesoru un pētnieku vakancēm jāpublicē sludinājumi, ja iespējams, starptautiskā mērogā. Pret pētniekiem jau viņu karjeras sākumā jāizturas kā pret profesionāļiem¹³. Jāsekmē un jāargā fiziskā un virtuālā mobilitāte (vai nu starptautiskā, vai starp universitāti un tautsaimniecības nozarēm), un jauninājumi, kuru rezultāts ir, piem., universitāšu blakusprodukti¹⁴. Ar kompensāciju jāatlīdzina kvalitāte un sasniegumi, kas gūti, pildot visus uzdevumus, tostarp ieņēmumu daļa no pētniecības līgumiem, konsultācijām, patentiem utt. Šiem pasākumiem ar laiku būtu jāstiprina pasaules līmeņa izcilība Eiropas universitātēs, tādējādi studentu piesaistes ziņā mazinot atšķirību ar citiem pasaules reģioniem un dodot labumu visai Eiropai, proti nodrošinot to, ka vai nu tūlīt, vai vēlāk augsti kvalificētie absolventi pārceļas vai atgriežas uz reģionu universitātēm.

3.1.4. Atšķirību dēļ vajadzīgā Eiropas līmeņa organizēšana

Augstākajai izglītībai Eiropā jāpaliek atšķirīgai valodu, kultūras, sistēmu un tradīciju ziņā. Lai iedzīvotāju izvēles un mobilitātes vietā neradītu apjukumu, vienlaikus ir noteikti vajadzīgi pietiekami saderīgi atšķirīgie valstu noteikumi. Lai kvalifikācijas un kompetenci varētu savstarpēji pazīt, Eiropas līmenī vajadzīga minimālā organizācija kopēju uzziņu un pamatstandartu veidā.

Eiropas pamata izveide augstākās izglītības kvalifikācijai ir Boloņas procesa galvenais mērķis¹⁵. Ja pieņems priekšlikumu, kas iesniegts izskatīšanai ministru nākamajā sanāksmē Bergenē, tas būs kopējs uzziņas materiāls ne tikai par dažādu veidu bakalaura, maģistra un doktora grādu, bet arī par „īsāku” pēcvidusskolas kvalifikācijas iegūšanu nosacītā aptuveni 120 ECTS kredītpunktu apjomā. Tādējādi priekšlikums integrētos plašajā Eiropas kvalifikācijas sistēmā, ko ieteica Lisabonas stratēģijā, lai aptvertu visus kvalifikāciju veidus un līmeņus¹⁶.

Kvalitāte galvenokārt ir atkarīga no „kvalitātes kultūras” un iekšējas kvalitātes nodrošināšanas universitātēs it īpaši tad, ja universitātes darbība ir tuva zinātnes avangardam. Lai universitāte varētu atskaitīties sabiedrībai, vajadzīga arī ārēja kvalitātes nodrošināšanas sistēma. Eiropā tam jāizmanto kvalitātes nodrošināšanas aģentūru tīkls — katrai aģentūrai jāpārzina

---

¹³ Sal. ar Komisijas Ieteikumu par Eiropas Hartu par pētniekiem un Rīcības kodeksu par pētnieku pieņemšanu darbā, <http://europa.eu.int/eracareers/europeancharter>.

¹⁴ Sal. ar to pašu.

¹⁵ Sal. ar Ministru 2003. gada 19. septembra paziņojumu, <http://www.bologna-bergen2005.no>

¹⁶ Kopējais vidusposma ziņojums, Padomes 2004. gada 3. marta Dokuments 6905/04, 231. §.

valsts/reģions vai zinātņu nozare/profesija, tām jāvienojas par dažiem pamatkritērijiem, lai atvieglotu kvalitātes apliecinājumu savstarpēju pazīstamību visā Eiropas Savienībā¹⁷. Izņemot nedaudzas Eiropas universitātes, kas izveidojušas pašas savu zīmolvārdu, universitātēm vajadzīgs starptautiski uzticams kvalitātes apliecinājums. Ja šāds apliecinājums netiks nodrošināts, tās arī turpmāk nespēs konkurēt.

3.2. Vadība: labākas sistēmas un iestāžu vadības nepieciešamība

Universitāšu prasība pēc lielākas autonomijas nenozīmē prasību pēc valsts atbrīvošanas no saistībām — gluži pretēji, Eiropā pastāv gandrīz vienprātība, ka valstij jāsauglabā vai pat jāpastiprina atbildība par augstāko izglītību.

Universitātes iesaka pilnīgi jaunas attiecības (vai „līgumu”) ar sabiedrību, tādējādi tās būtu atbildīgas un tām jāatskaitās par savām programmām, darbiniekiem un resursiem, bet valsts iestādēm lielākā uzmanība jāvelta sistēmas stratēģiskajai orientācijai kopumā.

3.2.1. Sabiedrības atbildības palielināšana par augstāko izglītību kā sistēmu

Koncentrējoties uz sistēmas stratēģisko orientāciju kopumā, valsts sabiedrības priekšā varētu palielināt atbildību par augstāko izglītību, galvenokārt nosakot normatīvo pamatu, kas, apvienojot stratēģisko orientāciju ar autonomiju un dažādību, panāktu plašāku pieejamību un augstāku kvalitāti.

Daudzās valstīs ministrijās tādēļ būtu vajadzīga jauna pieeja, kas paredzētu mazāk iepriekšēju pārbaudi un vairāk universitāšu atskaitītšanos par padarīto kvalitātes, efektivitātes un saskaņoto mērķu sasniegšanas ziņā. Lai to varētu sasniegt, vajadzīgas plašas mācības, lai universitātes vadība varētu stratēģiski un Eiropas/starptautiskā perspektīvā plānot un vadīt pārmaiņas.

3.2.2. Iestāžu modernizācijas stratēģiju nodrošināšana

Lielākā daļa universitāšu saskaras ar to, ka valsts reglamentācija pašlaik neļauj tām īstenot pārmaiņas, kas vajadzīgas to nākotnei. Atvērtā, konkurētspējīgā un dinamiskā vidē autonomija ir priekšnosacījums, lai universitātes spētu reaģēt uz sabiedrības mainīgajām vajadzībām un pilnībā ņemtu vērā atbildību par to.

Universitātēm jāatbild:

- par īpašu vidēji ilga laikposma prioritāšu noteikšanu (tostarp nosakot pētniecības, mācīšanas un pakalpojumu veidus/jomas, kuros tie sasniegs izcilu kvalitāti) un to darbinieku kopējo pūļu vēršanu uz prioritāšu īstenošanu;
- par cilvēkresursu vadību un attīstību (sal. ar 3.1.3. punktu)
- par studiju programmas izstrādāšanu, ievērojot iekšējo kvalitātes nodrošināšanu un saskaņā ar Eiropas Augstākās izglītības zonas kopējiem principiem;

---

¹⁷ Projekts Komisijas ieteikumam par kvalitātes nodrošināšanu augstākajā izglītībā, KOM (2004)642 (2004. gada 12. oktobris) pamatojas tieši uz šo principu.

- par aprīkojuma profesionālu vadību (ieguvi, izmantošanu, attīstību), finanšu resursiem (tostarp budžetu, ieguldījumiem un aizņēmumiem) un ārējo saziņu (tēla veidošanu).

3.3. Finansējums: nepieciešamība pēc lielākiem un efektīvākiem ieguldījumiem

Ņemot vērā studiju pārmērīgo ilgumu, lielo daudzumu studentu, kas nepabeidz mācības, un/vai absolventu bezdarbu, ieguldījumus pašreizējā sistēmā varētu uzskatīt par neproduktīviem vai pat produktivitāti mazinošiem. Tomēr dažās valstīs nepietiekamais finansējums un sistēmas neelasīgums kopā rada problēmas, kas kavē reformu procesu universitātēs, kuras tādējādi nonāk apburtajā lokā.

Lai piesaistītu vairāk finansējuma, universitātēm vispirms jāpārlicina ieinteresētās personas — valdība, uzņēmumi, mājsaimniecības —, ka pieejamie līdzekļi tiek efektīvi izmantoti un ka jauns finansējums radītu tām pievienoto vērtību. Lielāku finansējumu iespējams pamatot tikai ar lielām pārmaiņām: šādu pārmaiņu nodrošināšana ir jaunu ieguldījumu galvenais pamatojums un pamatmērķis.

3.3.1. Ieguldījumu prioritātes augstākās izglītības modernizācijai

Izplatītākais universitāšu apgalvojums ir tāds, ka reformas, kuras ir tikpat svarīgas kā Eiropai nepieciešamās, būs ilgtspējīgas tikai ar (mērķtiecīgiem) jauniem līdzekļiem¹⁸. Minētajām reformām vajadzīgi īpaši darbinieki, mācības, informācijas un sakaru tehnoloģijas attīstība utt., un tādējādi īpašs finansējums (papildus līdzekļiem, kas sedz pašreizējo darbību izdevumus).

Papildu finansējumam galvenokārt jānodrošina centieni un līdzekļi tām universitātēm (tādas ir visās sistēmās) un tām grupām/personām (tādas ir visās universitātēs), kas vēlas un spēj ieviest jauninājumus, reformas un nodrošināt augstas kvalitātes mācīšanu, pētniecību un pakalpojumus. Tādēļ vajadzīgs konkuretspējīgāks finansējums pētniecībai un vairāk uz rezultātiem orientēts finansējums izglītībai.

3.3.2. Ieguldījumi no studentiem un tautsaimniecības nozarēm

Debatēs par sabiedrības un indivīdu ieguvumiem no augstākās izglītības uzsvēra, ka ieguldījumi augstākajā izglītībā atmaksājas gan indivīdam (lielāki ienākumi, augstāks stāvoklis sabiedrībā), gan sabiedrībai kopumā (labāki nodarbinātības rādītāji, mazākas sociālās izmaksas un vēlāka pensionēšanās)¹⁹. Ir pierādīts, ka bezmaksas augstākā izglītība pati vien nevar nodrošināt vienādu pieejamību un maksimālu iesaistīšanos. No tā izriet daudz apspriestais jautājums par mācību maksu tuvākajā laikā. Apspriedēs universitātes, kas aizstāvēja lielāku mācību maksu, norādīja, ka vērtīgākais ieguvums būtu augstākas kvalitātes izglītība. Arī daži analītiķi uzsver, ka mācību maksa praksē varētu nodrošināt labāku pieejamību studentiem ar mazākiem ieguvumiem, ja papildu līdzekļus ieguldītu pienācīgā palīdzības sistēmā studentiem²⁰. Ņemot vērā valsts sistēmu atšķirības, uz šo jautājumu nav vienas atbildes — katrai dalībvalstij jāizvēlas apstākļiem piemērotākais risinājums.

¹⁸ Sal. ar ieinteresēto personu apspriedēm un *Trends IV* pētījumu par Boloņas reformām, EUA, 2005. gada martā.

¹⁹ Komisijas personāla darba dokumenta II sadaļa.

²⁰ 2005. gada 10. februāra konference, sesijas par finansējumu.

Eiropas universitātēm jāpiesaista vairāk partneru no tautsaimniecības nozarēm. Ilgstoša partnerība ir nosacījums strukturētai darbinieku apmaiņai un studiju programmu izstrādei atbilstoši nozares vajadzībām pēc labi sagatavotiem absolventiem un pētniekiem. Tomēr, attīstot komerciāli pamatotas mācības/pārkvalificēšanos, dažus gadus, pirms šie pasākumi atmaksājas, pētniecībai un konsultāciju pakalpojumiem vajadzīgs aizvien vairāk ieguldījumu, jo valsts subsīdijas tiks attiecīgi samazinātas. Tas nozīmē, ka ilgspējīgas partnerības izveide ar nozari (vismaz sākumā) var būt atkarīga no nodokļu atvieglojumu pieejamības.

4. RĪCĪBAS PRIORITĀTES

Eiropas universitāšu modernizācijas galvenie virzieni ir noteikti. Ministri tos precizēs nākamajā Boloņas procesa sanāksmē Bergenē. Saskaņā ar Lisabonas stratēģiju pašlaik prioritāra ir tūlītēja rīcība, ko kopā veido universitāšu iniciatīvas, valsts veicināšanas pasākumi un Eiropas atbalsts.

4.1. Universitāšu potenciāla atraisīšana valsts sistēmā

Vairākās dalībvalstīs jau veikta universitāšu statusa, iekšējās organizācijas un finansējuma reforma. Tomēr Lisabonas stratēģija aicina valdības turpināt iesākto, izveidojot jaunu partnerību ar universitātēm, atsakoties no valsts kontroles un ieviešot atskaitīšanos sabiedrībai, un sniedzot ieguldījumu zināšanu nozares modernizācijā.

4.1.1. Pārmaiņu nodrošināšana universitātēs

Komisija aicina visas dalībvalstis steidzami rīkoties, lai nodrošinātu, ka normatīvais pamats tajās nodrošina un veicina universitāšu vadošo lomu īstenu pārmaiņu veikšanā un stratēģisko prioritāšu īstenošanā.

Normatīvajam pamatam jāaptver vismaz trīs galvenie aspekti:

- noteikumi un centieni modernizēt sistēmu Eiropas mērogā, piemēram, apvienojot Boloņas reformas un pielāgojumus ES līmenī noteiktajam kopējam standartam, piemēram, Eiropas kvalifikācijas sistēmai, neformālās izglītības atzīšanai, Eiropas Hartai par pētniekiem un Rīcības kodeksam par pētnieku pieņemšanu darbā vai Eiropas mērogā uzticamas kvalitātes nodrošināšanas/akreditācijas izveidei;
- valsts/reģiona un katras universitātes daudzgadu nolīgumi, kuros noteikti saskaņotie stratēģiskie mērķi, universitāšu vadības apņemšanās tos īstenot un fiksētā un mainīgā valsts finansējuma summa, kas tiks nodrošināta;
- efektīvs pilnvarojums universitātēm pieņemt un īstenot lēmumus, izmantojot vadošu komandu, kam ir pietiekamas pilnvaras un vadības spējas, kam atvēlēts pietiekami daudz darba laika un bagātīga Eiropas/starptautiskā pieredze. Tas ir jo īpaši svarīgi, ņemot vērā pozitīvo saikni starp universitāšu vadības kvalitāti un gūtajiem rezultātiem²¹.

²¹ 2005. gada 10. februāra konference, sesijas par vadību.

4.1.2. *Pietiekama kopējā finansējuma nodrošināšana*

Sabiedrība visvairāk atbild par to, lai tiktu nodrošināts, ka visas augstākās izglītības sistēmas Eiropā saņem pietiekamus kopējos līdzekļus. Eiropas Savienībai nav jākopē ASV sistēma, kurā tiekšanās uz akadēmisko eliti izraisījusi algu inflāciju. Komisija paredz, ka pat modernizētā universitātes sistēmā intensīvas zināšanu ekonomikas apstākļos kopumā jāiegulda vismaz aptuveni 2 % no IKP (sal. — ASV 2,7 %).

Komisija aicina valsts lēmumu pieņēmējus visās ministrijās apzināties, ka izšķirīgs Lisabonas stratēģijas īstenošanas nosacījums ir novērst nopietno augstākās izglītības budžeta deficītu. Ņemot vērā kultūras, ekonomikas un universitāšu tradīciju lielo dažādību, valsts un privātā, pamata, uz konkurenci un rezultātiem orientētā finansējuma daļa dažādās valstīs paliks atšķirīga.

Izsakoties skaidrāk — Eiropas universitātēm jāpiesaista daudz lielāka tautsaimniecības nozaru finansējuma daļa; tomēr tām jāatzīst, ka tas notiks tikai tad, ja tiks nodrošināta partnerība, kurā būs ieinteresētas abas puses, un tām jāgatavojas šādai partnerībai.

Tādēļ Komisija aicina dalībvalstis panākt, lai tiesību akti nodokļu jomā nodrošinātu partnerību starp uzņēmumiem un universitātēm un lai universitātes spētu izmantot šos līdzekļus, nodrošinot ilgstošu stabilitāti.

Dotēta bezmaksas izglītība un mācību maksa, kas sedz visas izmaksas, ir divi poli, starp kuriem pastāv daudzas un dažādas iespējas. Katrā ziņā jānodrošina vienādu iespēju principa ievērošana. Ieviešot mācību maksu, ievērojama līdzekļu daļa jāpārdala kā no ienākumiem atkarīgas dotācijas/aizdevumi, kuru mērķis ir garantēt pieejamību visiem, un kā stipendijas par labākajām sekmēm, kuru mērķis ir veicināt izcilību. Lai piesaistītu studentus kursiem ar lielāko sociālo vērtību, piem., lai novērstu darbaspēka trūkumu dažās nozarēs un bezdarbu citās, var izmantot diferencētu maksu un dotāciju sistēmu; tas jāvelta tam, lai dažām kategorijām nodrošinātu kompensāciju, viņus kā profesionāļus iesaistot mācību procesā, piem., jauniešiem pētniekus, kas pabeiguši studijas doktorantūrā.

Komisija aicina dalībvalstis apsvērt, vai pašreizējais finansēšanas modelis (ar ievērojamu mācību maksu, dotācijām un/vai aizdevumiem vai bez tiem) visiem studentiem, kas izturējuši iestājpārbaudījumus, efektīvi nodrošina taisnīgu, cik vien iespējams spējām atbilstošu izglītības pieejamību.

4.2. **Atsaucība universitāšu pieprasījumam pēc lielāka Eiropas atbalsta**

Valsts mērogā par reformām un finansējumu atbild galvenokārt valsts, reģioni un universitātes. Tomēr Komisija cenšas atsaukties uz universitāšu pieprasījumu pēc lielāka Eiropas atbalsta trijos galvenajos veidos.

4.2.1. *Visu ES finansējuma avotu piesaiste universitāšu modernizācijai*

Augstākā izglītība nav tikai izglītības, mācību un pētniecības kopums. Tā ir arī fundamentāla ekonomikas sociālā nozare, kam vajadzīgi līdzekļi pārveidei. Eiropas Savienība ir atbalstījusi tādu nozaru pārorientēšanu kā tērauda rūpniecība vai lauksaimniecība; tagad tās uzdevums ir modernizēt tās „zināšanu nozari” un jo īpaši universitātes.

Tomēr augstākā izglītība pašlaik nav lielākā Eiropas struktūrfondu līdzekļu un Eiropas Investīciju bankas aizdevumu saņēmēja. Taču līdzfinansējums vai ilgtermiņa aizdevumi nodrošinātu iespēju samazināt vai laika gaitā izlīdzināt izmaksas, kas rodas, izdarot ieguldījumus augstākajā izglītībā: materiālajā vai nemateriālajā infrastruktūrā, mācību programmās vai reģionālajos zināšanu centros.

Komisija tādēļ aicina dalībvalstis, lai attīstītu zināšanu nozari, cik iespējams pilnīgi izmantot ES finanšu instrumentus. Struktūrfondi un lauku attīstības fondi piedāvā iespējas, kas veicina augstākās izglītības modernizāciju ar nozaru pasākumiem. Arī EIB augstākā izglītība ir prioritāra nozare, un vēlams, lai tā turpmāk izvērstu aizdevumu piešķiršanu.

4.2.2. *Kooperācijas stiprināšana darba programmā „Izglītība un mācības 2010”*

Darba programma „Izglītība un mācības 2010” atzīst, cik ļoti svarīgi ir modernizēt augstāko izglītību²² — visvairāk reformas, kuras īstenot aicināja Boloņas procesā un kuras *a fortiori* ir svarīgas, lai sasniegtu Lisabonas mērķus.

Komisija darba programmā pilnībā izmantos visus pieejamos līdzekļus, lai atbalstītu dalībvalstu centienus modernizēt universitātes, piem., atbalstot apmaiņu ar labāko praksi, pētniecību un studijas, savstarpējas politikas izstrādātāju mācības u.c. Analizējot rādītājus, iespējams novērtēt sniegumu finansējuma un rezultātu ziņā²³, tomēr Komisija neierosina īpašus Eiropas kritērijus augstākajā izglītībā.

Ierosinātā Integrētā mūžizglītības programma²⁴ 2007.—2013. gadam arī būs ciešāk saistīta ar Savienības politikas prioritātēm, jo īpaši sekmējot mobilitāti un universitāšu sadarbību ar tautsaimniecības nozarēm.

Divi galvenie mērķi 2006. gadam ir pieņemt plānoto Eiropas kvalifikācijas sistēmu un sākt ieteikuma par kvalitātes nodrošināšanu īstenošanu (kad tas būs pieņemts), tas ieviesīs svarīgus jaunus līdzekļus, piemēram, to aģentūru reģistru, kas atbilst Eiropas līmenī noteiktajiem standartiem²⁵. Komisija 2005. gadā arī plāno atbalstīt vairākas jaunas ES mēroga akreditācijas iniciatīvas īpašās jomās.

4.2.3. *Ieguldījumi augstā kvalitātē/izcilībā*

Komisija cenšas atsaukties uz aicinājumu ieguldīt vairāk pūļu un naudas augstas kvalitātes nodrošināšanā, vienlaikus nodrošinot visā Eiropas Savienībā pastāvīgi atvērtu un auglīgu augsni izcilībai. Divi galvenie panākumu nosacījumi ir pārvarēt izolētību un atbalstīt mazāk attīstītos reģionus, lai panāktu augstu kvalitāti īpašu veidu/jomu darbībām.

Galvenā prioritāte būs Eiropas un pasaules mēroga pēcdiploma/doktorantūras skolas un tīkli, kam būs divi uzdevumi: būt par augstākās izglītības augstāko posmu un pētnieku karjeras pirmo posmu. Komisija izskatīs iespēju sniegt lielāku atbalstu šādām skolām un to studentiem/pētniekiem, ja vien tie atbildīs tādiem konkrētiem kritērijiem kā kritiskā masa; starpdisciplināritāte; spēcīga Eiropas dimensija; atbalsts no reģionālajām/valsts iestādēm un tieša tautsaimniecības nozares iesaistīšana; noteiktas un pazīnotas izcilības jomas. Īpašu

²² Kopējā vidusposma pārskata 1.1.2. §.

²³ Komisijas personāla darba dokumenta IV sadaļa.

²⁴ Sal. ar KOM (2004) 474 (2004. gada 14. jūlijs).

²⁵ Sal. ar KOM (2004) 642 (2004. gada 12. oktobris).

atbalstu var paredzēt kopējām vai „Eiropas” doktorantūrām un kvalitātes nodrošināšanai vai akreditācijai doktoru līmenī.

Marijas Kirī programma pētnieku karjeras virzībai un mobilitātei²⁶ vai Eiropas universitāšu institūts Florencē (Komisija tur atbalstīs pēcdoktorantūras izmēģinājuma programmu) šajā līmenī jau sniedz ievērojamu atbalstu.

Komisija atklāj veidus, kā virzīt priekšlikumu par Eiropas Tehnoloģijas institūtu. Tai jāapvieno atzīta pasaules līmeņa reputācija ar Eiropas identitāti un jāatbalsta zināšanas, kas ir izaugsmes un darbavietu pamats. Tai jābalstās uz tīklu, kas apvieno labākos prātus un uzņēmumus un popularizē jauninājumus visā Eiropā.

4.3. Vajadzība pēc steidzamas rīcības atbalsta

Šo paziņojumu papildinās Komisijas nākamais Rīcības plāns pētniecībai universitātēs²⁷. Abi šie dokumenti kopā laikus radīs iespēju nodrošināt, ka 2007.—2013. gadā universitāšu modernizācija tiks atzīta par ES finanšu un politikas instrumentu prioritāti.

Komisija aicina Padomi pieņemt rezolūciju, kas atbalsta tās aicinājumu pēc jauna veida partnerības starp valsti un universitātēm un pietiekamiem ieguldījumiem, kas nodrošinātu augstākās izglītības modernizāciju. Komisija arī cer, ka Eiropadome un Eiropas Parlaments skaidri atbalstīs programmu, kas īstenos šajā paziņojumā noteiktās pārmaiņas.

---

²⁶ http://europa.eu.int/comm/research/fp6/mariecurie-actions/action/fellow_en.html

²⁷ Rīcības plāns pētniecībai universitātēs galvenokārt balstīts uz ziņojumu, kas pieņemts forumā par pētniecību universitātēs.